

М.І. МУШЫНСКІ,

ЧЛЕН-КАРЭСПАНДЭНТ НАН БЕЛАРУСІ, ДОКТАР ФІЛАЛАГІЧНЫХ НАВУК, ПРАФЕСАР

ПАЭМА «НОВАЯ ЗЯМЛЯ» ЯКУБА КОЛАСА І ГІСТОРЫЯ ЯЕ ПЕРАКЛАДУ НА РУСКІЮ МОВУ*

Излагается история перевода выдающегося произведения белорусской литературы – поэмы Я. Коласа «Новая земля» на русский язык. Установливаются объективные причины и субъективные факторы, приведшие к существенному обеднению содержания поэмы в переводе на русский язык, к нарушению творческой воли автора, упрощенной трактовке идейно-художественной концепции произведения.

Stated is the history of translating the poem «New Land» by J. Kolas, a prominent work of Belarusian literature, into Russian. Established are the objective reasons and subjective factors that lead to a great impoverishment of the poem's contents in the translated version, breaking the author's creative will and simplified interpretation of the ideological-artistic conception of the work.

Недахопы, пралікі, дапушчаныя перакладчыкамі паэмы «Новая зямля», якая асобным выданнем на рускай мове выйшла ў Мінску ў 1949 г. (пра гэта ішла гаворка ў першай частцы нашага артыкула), былі яшчэ больш паглыблены значнымі скарачэннямі тэксту паэмы ў чатырохтомным Зборы твораў, выдадзеным у 1951–1952 гг. у Маскве да 70-годдзя Якуба Коласа пад агульнай рэдакцыяй Петруся Броўкі, Міхаіла Ісакоўскага і Яўгена Мазалькова. Ананімны аўтар у рэцэнзіі на рукапіс перакладу «Новай зямлі» запатрабаваў ад рэдактараў першага тома ўмяшцаць у тэкст паэмы: «Само сабой панятно, что некоторые ошибки, как в самом оригинале, так и допущенные при переводе, должны быть обязательно исправлены»¹. Як бачым, рэцэнзенты надзялялі сябе паўнамоцтвамі цэнзараў². Вось якія, у прыватнасці, гучалі прапановы:

«1. В начале поэмы, описывая хозяйство лесника Михаила, автор говорит о том, что у него было три или четыре коровы, две годовалые телушки, бык, кони, свиньи, куры и пр. Все это никак не вяжется с тем, что Михаил в поэме бедняк, не имеет своего угла, земли, вынужден скитаться в поисках лучшей доли. Сторговав землю, он вносит три тысячи задатка, покупает целую хуторскую усадьбу...

Социальный момент в поэме несколько смазан, дан нечетко <...>

Редактору стоит подумать над тем, как привести все это в порядок. Может быть, нужно несколько поубавить описание хозяйства Михаила, упомянув об одной корове, одной лошади.

То же нужно сделать и с деньгами, которые Михаил вносит как задаток, покупая землю. Три тысячи – сумма немалая. Лучше уж не упоминать о том, сколько дал Михаил, чем выставлять его каким-то тысячником»².

Далей ідуць болей чым дзіўныя парады ажыццявіць «несложную композиционную перестановку» (!) сюжэтай лініі Антося – перанесці расповед пра дзядзьку-бабыля з сярэдзіны ў пачатак паэмы. І такая аперацыя маўляў, «только улучшит дело». Затым неабходна будзе уніфікаваць напісанне імёнаў галоўных герояў, бо разнабой – Міхал, Міхась, Міхаіл; Антось, Антоній – «ничем не оправдан». Многія заўвагі, а таксама «отдельные варианты исправлений» былі зроблены рэцэнзентам у самім рукапісе: «Выписывание их заняло бы слишком много места»³.

З пададзенага тут бачна, што патрабаванні рэцэнзентаў негатыўна ўплывалі на ўзровень перакладу, гэта пацвярджаюць выкрасленыя ўрыўкі, у якіх Колас быццам бы ідэалізаваў хуторскую гаспадарку, са спачуваннем ставіўся да ўласніцкіх, дробнабуржуазных памкненняў хлебараба, гэтым самым нібыта згладжваючы вастрыню сацыяльных супярэчнасцей паміж беззямельным селянінам і прадстаўнікамі эксплуатацыйнага класа. Напрыклад,

* Працяг, пачатак у № 3 за 2008 г.

² Матэрыялы выяўлены вядомым беларускім гісторыкам, архівістам В. Скалабанам і ўключаны ў зборнік «Купала і Колас, вы нас гадавалі...», які падрыхтаваны да выдання.

з раздзела «Падгляд пчол» (у перакладзе «Выборка мёду») выкінуты ўрывак з 50 радкоў (!) – размова герояў паэмы Міхала і Антося пра шчодры ўраджай, сабраны імі ў час жніва і касьбы. Пры гэтым браты выказваюць шкадаванне, што ўраджай сабраны з палеткаў, якія ім не належаць:

– У нас сяголета – свяціся!
– Так, дзякуй Богу, паджыліся.
Эх, брат Міхась, была б то ўласнасць –
Зямля ўся гэта, сенажаці!..
Чаго б жадаць тут болей, браце?
І лес, і паша, неба яснасць,
І чысты дух, і рэчка Нёман...
Куток павабны тут захован!
– Э, каб гэта свая ўлада!
Нашто б і лепшая пасада? –
Міхал выразна замаўкае
І торпы вокам акідае⁴.

Логіка разважанняў рэцэнзента і рэдактара зразумелая. Занадта ўжо заможнымі зрабіў Колас сваіх герояў, каб чытач, выхаваны ў духу непрымання прыватнаўласніцкай ідэалогіі, мог паспачуваць гэтым героям. Калі яны такія багатыя, дык чаго, маўляў, ім яшчэ трэба, чым яны незадаволены, супраць чаго пратэстуюць? Селянін, у якога ў гумне «ўсяго паўнютка, хвала Богу», не адпавядаў традыцыйнаму вобразу бяспраўнага хлебароба-пакутніка, створанаму савецкай літаратурай.

Гвалтоўнае ўмяшанне перакладчыка ў тэкст паэмы парушыла канцэпцыю аўтара. Ды і матывы намераў героя купіць зямлю ў такім выпадку страчваюць сваю выразнасць. Міхал, паводле аўтарскай трактоўкі, марыць пра свой кут, перш за ўсё, каб быць незалежным ад чужой волі.

З гэтага раздзела ў рускамоўны варыянт не трапіў і разгорнуты партрэт заможнага жыхара фальварка Язэпа, які паспяхова вёў уласную гаспадарку і карыстаўся павагай нават з боку паноў. Перакладчык, робячы купюру, прадэманстраваў вузкасць погляду на класічны твор беларускай літаратуры. Гэта быў спрошчаны, тэндэнцыйны падыход. Фактычна з «Новай зямлі» вытрывалася ўсё, што прычыла зместу зыходных ідэалагічных пастулатаў 1930–1940-х гг.: калі хто мае хоць якія стасункі з заможнымі сялянамі, ён тым самым здраджвае класавым інтарэсам і ператвараецца ў эксплуатацыйнага «фальваркоўца» з радасцю, «пачэсна». У выкасаным урыўку перакладчык, пэўна ж, угледзеў ідэалізацыю ўласніка, паэтызацыю хутарскай гаспадаркі, якую так умела вёў «фальварковец» Язэп. А тое, што Язэп на ўласнай сядзібе «жыў панам», увогуле аказвалася абуральным. І станючы з боку аўтара ацэнка дваранскага паходжання жонкі хутараніна, «вельмі панаднае шляхцянікі, з прыгожым тварам, тонкім станам»⁵, толькі ўзмацняла негатыўныя адносіны да гэтага вобраза прыхільнікаў класавага падыходу.

Як далёка распаўсюджвалася пачуццё варожасці ідэалагічных кантралёраў – цензараў, рэдактараў, а праз іх і перакладчыкаў – да ўсяго, што можна аб'яднаць паняццямі «пан», «панскае», бачна з купюры, зробленай у раздзеле «Зіма ў Парэччы» ў перакладзе М. Ісакоўскага. Ідэалагічныя наглядчыкі – і гэта асабліва небяспечна – азначэнне «пан» атаясамлівалі з прадстаўнікамі не толькі пануючага класа ў дакастрычніцкі час, прывілеяванага саслоўя, але і з свабоднай, незалежнай асобай. Мы ж памятаем, што ідэя свабоды сагравала і цешыла душу Міхала. Вось чаму самыя нейтральныя, на першы погляд, апісанні, звязаныя з Міхалам, калі там было ўжыта слова «пан», таксама выкрэсліваліся. Вось чаму ў лік непажаданых урыўкаў трапіла абмалёўка знешняга аблічча палясоўшчыка Міхала, які ў чырвоным кажусе, перахопленым папругай з «меднай спронжкай», са стрэльбай і з раменным пасам «праз плячо паўзверх кажуха» сапраўды «змахваў на пана»⁶.

Выкрыццё так званай кулацкай ідэалогіі, прыватнаўласніцкіх памкненняў селяніна мела ў перакладзе татальны характар. Пад асабліва пільнай увагай была пазызацыя хутара, услаўленне хутарскай гаспадаркі. Літаральна адзін радок, дзе прыгадваўся хутар, нават калі гэты радок і не нёс вялікай сэнсавай нагрукі, а ствараў толькі агульны фон дзеяння, перакладчыкамі выкрэсліваўся, як, напрыклад, у сцэне падарожжа Міхала і Антося да Хвядоса Хадыкі, каб агледзець зямлю: «Ўсё прыцягала іх увагу: // Ці ўстрэнуць родную сярмягу <...> // Ці хутарочак пападзецца, // Ну, як знаёмы, усміхнецца!»⁷ Тут «родная сярмяга» прыйшлася Гарадзецкаму-перакладчыку даспадобы, а «хутарочак» з яго прыветным выглядам знік. Калі ў поле зроку Міхала і Антося падчас агляду Хадыкавай валокі трапілі «хутаркі... з садамі», дык і ім у перакладзе таксама не знайшлося месца.

Крытычнае стаўленне цэнзуры і перакладчыкаў да рэлігіі таксама негатыўна адбілася на мастацкім узроўні рускамоўнага варыянта «Новай зямлі». І тут, як бачым, спрацавалі ідэалагічныя ўстаноўкі, скіраваныя на прапаганду атэізму, на барацьбу з перажыткамі мінулага, з рэшткамі рэлігійных уяўленняў у свядомасці савецкіх людзей. Літаральна кожная мясціна ў паэме, дзе малюецца рэлігійнае свята, царкоўнае набажэнства, старанна адрэдагавана. Ёсць асобныя выпадкі адвольнага ўмяшання ў аўтарскі тэкст з мэтай прыпісаць Коласу ацэнкі і выказванні, якіх у арыгінале ўвогуле не было. Вось урывак, дзе ўзнаўляюцца паводзіны Каруся Дзівака, у хату да якога завітаў Міхал з дзецьмі, калі ехаў у царкву. Селянін Карусь, карыстаючыся «вольнаю часінаю», грэўся на печы. У Коласа: «І ён таксама рады свята, // Але ніяк не мог стрымацца, // Каб з печы жартам не азвацца, // Абы хто ў хаце паказаўся, // І сам ён смехам заліваўся»⁸.

А гэта перакладчыцкае бачанне арыгінала і яго інтэрпрэтацыя П. Радзімавым: «<...> Со всеми вместе // Он рад был празднику по чести, // Но все-таки не мог сдержаться, // Чтоб шуткою не отозваться // Насчет Иисуса и святых, // И хохотал за пятерых»⁹.

Але ж са зместу паэмы бачна, што Міхалаў швагер не збіраўся высмейваць «Иисуса и святых», а яго вясёлы смех меў іншага адрасата – любога наведвальніка хаты. Перакладчык у сваім памкненні зрабіць Каруся Дзівака ваяўнічым атэістам, бязбожнікам перайшоў мяжу дапушчальнага, стаў на шлях фактычнага скажэння аўтарскага тэксту.

Паважлівае стаўленне герояў паэмы да царкоўна-рэлігійных святаў, іх імкненне шанаваньня народных звычаі, традыцыі продкаў не знаходзілі належнай падтрымкі з боку перакладчыка. Вось як у сям'і Міхала святкавалі каляды: упрыгожвалася ялінка, на стол растрэсвалі мурог, стол засцілалі белым абрусам, маці па чарзе выносіла для пачастунку квас, верашчаку, блінцы, кісель з мядоваю сытою. Але на пачатку каляднай вячэры Міхал, адкаркаваўшы бутэльку, звяртаўся да сваёй сям'і з святочным пажаданнем:

– Ну, што ж, Антоць, здароў будзь, браце!

Няхай дае Бог лад у хаце,

Дабра, прыбытку прыспарае,

Каб у хляве ды ўсё пладзілась,

Каб жыта ў полі каласілась,

Няхай раяцца добра пчолы,

І самі будзем мы вясёлы;

За год дай Божа дачакаць

Здаровым новы год спаткаць.

– Дай Божа! – дзядзька адазваўся

І сам з прамовай зварачаўся,

П'ючы цяпер да гаспадыні, –

Падатак кожнай дай часіне,

На ўсё гатовы ў кожным часе.

І вось вячэра зачалася!¹⁰

Прыведзены ўрывак не толькі дакладна перадае атмасферу, што панавала ў хаце лесніка, але і дазваляе адчуць, якімі клопатамі і турботамі жыла сям'я. Па сутнасці, у Міхалавых пажаданнях выкладзены цэлы комплекс маральна-этычных уяўленняў працоўнага селяніна, дзе на першым месцы лад і згода ў хаце, прыбытак у гаспадарцы, здароўе і добры настрой. Як жа гэты фрагмент гучыць у перакладзе?

Ну что ж, Антось, здоров будь, брате!
За мир, за счастье в нашей хате!
– Дай Боже, – отозвался дядя,
В лицо хозяйки дома глядя, –
Во всем удачи и согласия,
И всякого добра и счастья!¹¹

Тое, што пераклад не вытрымлівае параўнання з арыгіналам, відавочна. Прамова Міхала падверглася значнаму скарачэнню таму, што надзеі на заўтрашні дзень, на добры плён у полі, на прыбытак у хлеве і на добрае здароўе дзяцей і дарослых гаспадар звязваў з Боскаю ласкай, а Коласу, такім чынам, указвалася на пазызацыю адсталых, патрыярхальных поглядаў, падтрымку рэлігійнай ідэалогіі. Ад Міхалавага пажадання фактычна застаўся адно заклік.

Атэістычны пафас перакладу найбольш ярка праявіўся ў раздзеле «Вялікдзень» (перакладчык – П. Радзімаў). Устаноўка на тое, каб паслабіць гучанне рэлігійных матываў у паэме, ажыццяўлялася Радзімавым паслядоўна і няўхільна. Вось згаданая ўжо вышэй сцэна, калі Міхал і Антось з малымі едуць у царкву: у каламажцы Костусь, маўклівая ноч, прырода «паважнасць свята адчувае», а прыгожыя хваінкі шапталі на вуха хлапчуку «якіясь думкі-весьлушкі». І Костусь чуе, «што й дарога цяпер паслушна волі Бога»¹². Перакладчык зрабіў такі варыянт гэтага радка: «И даже, кажется, дорога // Ровнее сделалась немного»¹³. Як бачым, апавед з духоўнага плана пераведзены ў побытавы, практычны. У Коласа ішла размова пра Боскую ўсемагутнасць, як яе разумее і ўспрымае дапытлівы, цікаўны і душэўна тонкі Костусь. Нават велічная прырода падпарадкавана волі Усявышняга. Перакладчык адкінуў гэтую думку як неістотную, а можа, нават і шкодную.

Аўтарскае апісанне паводзін вясковай моладзі напярэдадні вялікага свята таксама пададзена збеднена, прынамсі, апушчана вытлумачэнне прычыны іх радаснага настрою. У паэме чытаем:

Цянюць вуліцай дзяўчаты,
Шчабечуць весела, смяюцца,
І хлопцы дзесь перагукнуцца.
І ўсе вясёлы, ўсе рухлівы
І святам заўтрашнім шчаслівы¹⁴.

Хіба гэтая замалёўка не характарызуе вясковую моладзь? Перакладчык абмежаваўся лаканічнай канстатацыяй: «Спешат по улице девчата – // Нарядны, весело щебечут // И в хлопцев знай глазами мечут»¹⁵.

Непрыхаваная прадуманасць перакладчыка бачна і ў апісанні царквы, калі там адбываецца набажэнства. Ведаючы агульную ўстаноўку П. Радзімава, яго пазіцыю, не трэба здзіўляцца таму, што «цэрква, маўка святая» ў перакладзе апушчана, як і тое, што яна «блескам ззяе». Прысутныя ж не проста хрысцяцца, яны ідуць менавіта да плашчаныцы, гэта значыць да покрыва з выявай Ісуса Хрыста ў труне, і там «кі лбом данізу прыпадаюць». Перакладчык хоча давесці да свядомасці чытача зусім іншую думку – пра вялікую нязручнасць, якую быццам бы адчувалі ў царкве вернікі, бо там было «полно народу», царква «забита так, что нет проходу». Але гэта надуманыя, фальшывыя па сваёй сутнасці нараканні: іх у паэме няма! Выкрэсліваючы найбольш яркавыя моманты ў апісанні царкоўнага набажэнства, звязанага з велікодным святам, перакладчык, безумоўна, парушаў аўтарскую волю.

Збеднена пададзены ў перакладзе і многія пейзажныя малюнкi. Тое, што Я. Колас – адзiн з самых таленавітых пейзажыстаў у лiтаратуры, агульнавядома. Глыбокае адчуванне песняром прыроды як жывой, адухоўленай iстоты выразна выявілася ў «Новай зямлi». Прырода ў Коласа – разнастайная, шматаблiчная, мудрая, загадкава-неспазнаная. Яна нясе ў сабе багата таямнiц, можа быць i ў гармонii з чалавекам, спачуваць яму, а можа быць i абьякавай, нават жорсткай i бязлiтаснай. Але заўсёды прырода ў няспынным руху, у вечным абнаўленнi, адначасна i звыкла знаёмая i здзiўляюча новая. Як сапраўдная энцыклапедыя народнага жыцця паэма «Новая зямля» разам з тым i энцыклапедыя беларускай прыроды. На жаль, перакладчыкi i тут – хоць i ў рознай ступенi – аказалiся не на ўзроўнi высокiх прафесійных патрабаванняў, не змаглi перадаць прыгажосць беларускай прыроды, данесцi да рускамоўнага чытача яе непаўторнае характва.

Пейзажных малюнкаў асаблiва багата ў частцы «Летнiм часам» (пераклад – С. Гарадзецкага). Але менавіта тут якраз i дапушчана шмат скарачэнняў. У арыгінале:

А хмары ўсталi нечакана,
Хоць, праўда, парыла ўжо зрана;
Бела-ружовыя iх шаты
Вiсяць маўклiвы i зацяты,
А кучаравыя клубiшчы,
Як на ўсясветным пажарышчы,
Растуць, расквечваюць на сонцы
Свае клубочкi-валаконцы
I ткуць сярэбраны масток,
Дзе гром застукаў, як чайно́к¹⁶.

У перакладзе:

А тучи выплыли нежданно,
Хоть, правда, парить стало рано.
Их сумрачные облаченья
Повисли в небе без движенья¹⁷.

Спробы Коласа-пейзажыста выйсцi на ўзровень пэўнага абагульнення, звязаць малюнак прыроды з жыццём чалавека, падкрэслiць хуткаплыннасць часу таксама не знаходзiлi падтрымкi з боку перакладчыка: «Глядзiць пакоша-луг гаротна, // На сэрцы робiцца маркотна. // Эх, лета-лецейка любое, // Ты адцвiтаеш, залатое!.. // I так паволi, неўзаметкi // I нашы звянуць жыцця кветкi»¹⁸.

У перакладзе: «Глядит-грустит пустая даль, // И на душе растет печаль: // Эх, лето, лето дорогое, // Ты отцветаешь, золотое!»¹⁹

Дадзены ўрывак у фармальных адносінах – з пункту гледжання лексiчнага складу, вобразна-выяўленчых сродкаў, у плане рытмiчнай пабудовы – не ўяўляў, як бачым, для перакладчыка асаблiвых цяжкасцей. Але чаму тады апошнiя, сэнсава насычаныя, абагульняючыя радкi, дзе праводзiлася аналогія памiж жыццём прыроды i жыццём чалавека, аказалiся па-за ўвагай С. Гарадзецкага?

Скарачэнне лiрычных адступленняў таксама негатыўна адбiлася на чытацкiм успрыманнi рускамоўнага варыянта паэмы. А мiж тым фрагменты падобнага зместу адыгрываюць вялiкую ролю ў раскрыццi асобнага пачатку, у паглыбленнi фiласофскай канцэпцыi паэмы. Так, апушчана шмат урывак з уступу «Дарогi, вечныя дарогi!» да раздзела «Па дарозе ў Вiльню» (перакладчыкi – С. Гарадзецкi i Я. Мазалькоў). Звяртаючыся да дарог, лёсы якiх вызначаны Богам, паэт гаворыць: «Няма канца вам, нi супыну; // Вы жывы кожную часiну, // То задуменны, смутна строгi, // Як след захаванай трывогi, // То поўны чараў спадзявання, // То страхаў цёмнага зникання, // Калi душа свой лёс працуе // I ноч нябыту зацянюе»²⁰.

У святле фiласофскага зачыну падарожжа героя набывае болей глыбокi сэнс, чым толькi магчымасць купiць валок у зямлi.

Трэба адзначыць і тыя моманты, дзе перакладчыкі прадэманстравалі беднасць, абмежаванасць уласнага досведу ў сферы народнага жыцця, асаблівасцей працы вясковага жыхара, яго звычайў. Вось сцэна велікоднага віншавання ў хаце Міхала: «І пайшла чарка з рук у рукі, // Пілі ўсе гладка, без прынукі; // Малым папрабаваць далі, // Каб весялейшыя былі»²¹. Канцоўка чатырохрадкоўя ў перакладзе пададзена так: «Детишек тоже не забыли, // И им по маленькой налили. // “Ну, будьте, хлопцы, молодцами! // Растите вольными орлами!”»²².

Адразу скажам: не наліваў Міхал чарку дзецям, бо не было такога звычайу ў беларусаў! Выраз «Пілі ўсе гладка, без прымусу» да дзяцей не мае адносін. «Малым паспрабаваць далі» азначае, што дзятва толькі памачыла вусны. Тут перакладчык, на жаль, не зразумеў галоўнае. Удзельнікі велікоднай урачыстасці – адпаведна народнай традыцыі – спаўнялі рытуал: ужываючы пітво, як правіла, чырвонае, яны тым самым дэманстравалі сваю пачцівасць да Ісуса Хрыста, які праліў кроў, узяў на сябе грахі чалавечыя. Гэтакі ж сакральны сэнс мела і ўжыванне велікодных страў. Апроч таго, велікодныя стравы на святочным стале, так падрабязна выпісаныя Коласам, успрымаліся членамі Міхалавай сям’і як Божы дар, як узнагарода ім, шчырым працаўнікам і вернікам.

Кожны выпадак вольнага абыходжання перакладчыкаў з нацыянальнымі адметнасцямі, традыцыйнымі этнаграфічнымі асаблівасцямі, звычаямі і ўяўленнямі, вядома ж, збядняў сэнсавую напоўненасць твора. У Коласа: «Угрэла сонца. Жней чародкі // Ідуць паважна, як лябёдка, // У хустках лёгкіх, кофты белы, // Іх рукі дужа загарэлы»²³. У перакладчыка: «Как лебеди, проходят жницы // В платочках легких, в кофтах белых; // Их руки, ноги загорелы»²⁴.

Наўрад ці трэба тлумачыць перакладчыку, што ў канцы XIX ст. вясковыя жанчыны, ідучы ў поле жаць, не апраналі кароткія спадніцы! Не існавала такога звычайу, ды і не прыдатнае падобнае адзенне для працы. Наадварот, спадніца была доўгай, а таму і ногі (у адрозненне ад рук!) не загаралі. С. Гарадзецкаму ў дадзеным выпадку заставалася ўсяго толькі захаваць дакладнасць арыгінала.

Недастатковае веданне вясковай рэальнасці С. Гарадзецкі прадэманстравалі пры перакладзе часткі «Летнім часам». Тут радок «ідуць грабцы, жанкі, дзяўчаты» ён падаў у такім выглядзе: «Девчата с вилами, с граблями». Не зразумела, навошта дзяўчатам вілы, калі трава яшчэ толькі скошана?

Апроч вялікіх папамерах купюр, скарачанага (і, як правіла, спрошчанага) перакладу многіх мясцін, паасобных урыўкаў, на негатыўнае ўспрыманне рускамоўнага варыянта паэмы ўплывалі таксама шматлікія сэнсавыя недакладнасці, якія не адразу кідаюцца ў вочы пры беглым чытанні твора. Але дастаткова параўнаць нават некалькі аўтарскіх старонак з перакладам, як становіцца бачна, што перад тымі, хто возьмецца за новы пераклад «Новай зямлі», стаіць няпростая задача па выпраўленні дробных шматлікіх адступленняў ад першакрыніцы. «Нередко дома в тихий час // Любил рассказывать Михась, // Где о земле он что проведал. // И нынче, только отобедал, // Предался вновь мечтам чудесным»²⁵.

Звернем увагу на тое, калі адбываецца дзеянне: у Коласа – гэта «раніца ў нядзельку», сям’я за сталом сьнедае. У перакладзе Міхал «только отобедал». Навошта ўводзіць у твор такую блытаніну? Гарадзецкаму-перакладчыку ўвогуле ўласціва схільнасць уносіць у тэкст твора навацыі, мэтазгоднасць якіх не паддаецца лагічнаму вытлумачэнню. У арыгінале: «І ўся зямля ў адным адруб; // І лес там ёсць, найболей дубу». Чытаем пераклад: «Усадьба – с добрым старым садом. // И лес, к примеру, тоже рядом». Не зразумела, навошта перакладчыку спатрэбіўся «добрий старий сад»? Гэта ж не старая панская сядзіба, прыдбаць якую Міхалу сапраўды не пад сілу. Герой Коласа марыць пра іншае – пра новую зямлю. Нездарма ж ён малюе яе фарбамі паэта.

Агульнавядома, што ў мастацкім творы рэчыўная ці псіхалагічная дэталі, тонкі нюанс і г. д. нярэдка адыгрывае вырашальную ролю. Асабліва гэта датычыць паэтычных тэкстаў. На вялікі жаль, перакладчыкі «Новай зямлі» часта на такія «дробязі» ўвагі не звярталі. Вось шэраг прыкладаў. У арыгінале: «Касцы расходзяцца па гаку, // Як бы ідуць яны ў атаку». У перакладзе: «И вот в сиянии зари // Пошли в атаку косари». У Коласа выраз «як бы ідуць» усё ставіць на сваё месца. Перакладчык аддаў перавагу лабавому рашэнню: «пошли в атаку». Апроч таго, замена жаночай рыфмы на мужчынскую яшчэ больш выразна выявіла немэтазгоднасць адступлення ад арыгінала: на змену павольнасці дзеяння ў арыгінале – «касцы расходзяцца па гаку» – прыйшла імклівасць, дынамізм: «пошли в атаку...». Ёсць жа сэнсавая розніца: у арыгінале «як бы ідуць», а ў перакладзе «пайшлі». Няўжо такія нюансы неістотныя?

У рускамоўным тэксце, вядома ж, ёсць нямала мясцін, пераведзеных на даволі высокім прафесійным узроўні. Ды і даследчыкі паэмы – В. Рагойша, Я. Клімуць, А. Верабей і інш. – адзначалі станоўчыя моманты перакладу, які адыграў пэўную ролю ў развіцці і ўзбагачэнні беларускай і рускай літаратуры. Але ў сённяшняй сацыяльна-культурнай сітуацыі, на цяперашнім этапе нацыянальна-культурнага адраджэння ён ужо не адпавядае духоўным, інтэлектуальным запатрабаванням і беларускага, і рускамоўнага чытача. Нават з праведзенага аналізу паасобных купюр, скарачэнняў, выяўленых недакладнасцей бачна неабходнасць новага перакладу. Відавочна, што новы пераклад павінен адпавядаць сучасным крытэрыям, паводле якіх ацэньваецца яго ўзровень: захаванне творчай волі аўтара, беражлівае стаўленне да аўтарскай задумы, да жанравых, стылёвых асаблівасцей твора, індывідуальнай манеры пісьменніка і г. д. Прыгадаем думку, выказаную ў першай частцы артыкула: каб згаданы літаратурна-перакладчы праект быў своечасова выкананы, патрэбны калектыўныя намаганні пісьменнікаў, вучоных, а таксама рэальная дапамога і падтрымка з боку дзяржавы, міністэрстваў культуры, інфармацыі, творчых саюзаў Беларусі.

¹ Расійскі дзяржаўны архіў літаратуры і мастацтва. Ф. 613. Воп. 7. Спр. 606. Л. 1–4.

² Там жа.

³ Там жа.

⁴ Колас Я. Збор твораў: у 14 т. Мн., 1974. Т. 6.

⁵ Там жа. С. 110.

⁶ Там жа. С. 155.

⁷ Там жа. С. 227.

⁸ Там жа. С. 202.

⁹ Колас Я. Собрание сочинений: в 4 т. М., 1982. Т. 1. С. 332.

¹⁰ Колас Я. Збор твораў. Т. 6. С. 173–174.

¹¹ Колас Я. Собрание сочинений. Т. 1. С. 306.

¹² Колас Я. Збор твораў. Т. 6. С. 200.

¹³ Колас Я. Собрание сочинений. Т. 1. С. 330.

¹⁴ Колас Я. Збор твораў. Т. 6. С. 202.

¹⁵ Колас Я. Собрание сочинений. Т. 1. С. 330.

¹⁶ Колас Я. Збор твораў. Т. 6. С. 212.

¹⁷ Колас Я. Собрание сочинений. Т. 1. С. 340.

¹⁸ Колас Я. Збор твораў. Т. 6. С. 215.

¹⁹ Колас Я. Собрание сочинений. Т. 1. С. 342.

²⁰ Колас Я. Збор твораў. Т. 6. С. 236.

²¹ Там жа. С. 205.

²² Колас Я. Собрание сочинений. Т. 1. С. 334.

²³ Колас Я. Збор твораў. Т. 6. С. 216.

²⁴ Колас Я. Собрание сочинений. Т. 1. С. 344.

²⁵ Там жа. С. 175.